

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Vertrouwen in nationale en internationale politiek

van der Meer, T.

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

Het Oekraïne Referendum

License

Unspecified

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van der Meer, T. (2016). Vertrouwen in nationale en internationale politiek. In K. Jacobs (Ed.), *Het Oekraïne Referendum: Nationaal Referendum Onderzoek 2016* (pp. 50-58). Stichting KiezersOnderzoek Nederland. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/het-oekra%C3%AFne-referendum-nationaal-referendum-onderzoek-2016/>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

5. Vertrouwen in nationale en internationale politiek

Tom van der Meer | Universiteit van Amsterdam

5.0 Inleiding

In de aanloop naar het referendum over de associatieovereenkomst werd uitvoerig gedebatteerd in hoeverre dit referendum vooral een symbolische functie zou hebben. Een voor- of tegenstem bij het referendum zou in dat perspectief primair een uiting zijn van een dieperliggend oordeel over de nationale en internationale politiek. Een nee-stem zou volgens sommigen in het ja-kamp een indicatie zijn van steun voor Rusland; een ja-stem omgekeerd een indicatie van steun voor Oekraïne en/of de Europese Unie. Weer anderen suggereerden dat het stemgedrag tijdens het referendum vooral een teken zou zijn van de populariteit of impopulariteit van de zittende regering in Nederland.

In dit hoofdstuk onderzoeken we daarom het vertrouwen dat Nederlanders hadden in deze vijf (inter)nationale politieke actoren, de ontwikkeling van dat vertrouwen tijdens de verkiezingscampagne, en het verband met het daadwerkelijke stemgedrag.

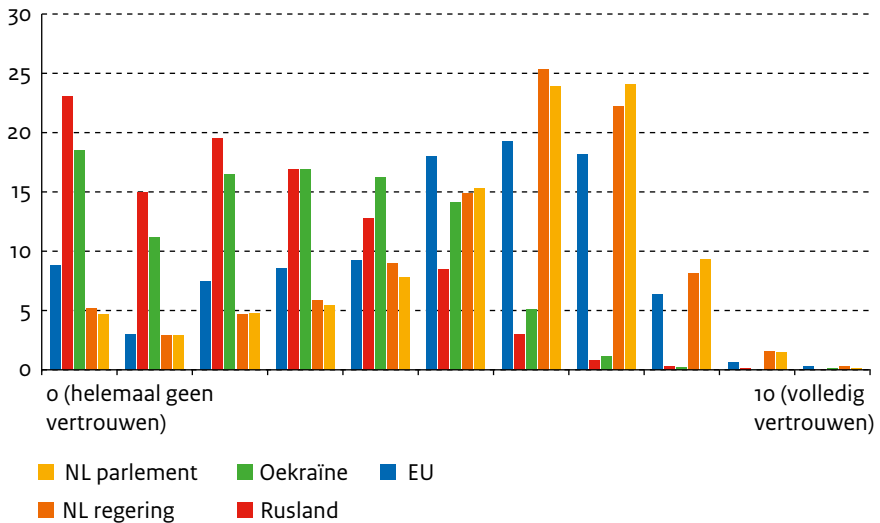
5.1 Bar weinig vertrouwen in Rusland en de Oekraïne

Allereerst onderzoeken we in hoeverre Nederlandse burgers vertrouwen hadden in de EU, Rusland, Oekraïne, de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement. We stelden respondenten daarom de vraag hoeveel vertrouwen zij persoonlijk hebben in deze actoren op een schaal van 0 (helemaal geen vertrouwen) tot 10 (volledig vertrouwen). In principe zijn de uitkomsten in dit hoofdstuk gebaseerd op de meest recente golf van het onderzoek, behalve wanneer dat expliciet gemeld wordt.

Figuur 5.1 toont dat vooral het vertrouwen in Rusland en Oekraïne bar laag blijkt te zijn. Maar liefst 87% rapporteert een vertrouwen in Rusland van 4 of

lager op de M-puntsschaal; slechts 1% geeft Rusland een score van 7 of hoger. Het vertrouwen in Oekraïne is nauwelijks beter: 79% geeft Oekraïne een score van 4 of lager, en 1% een score van 7 of hoger. Zowel Oekraïne als Rusland worden nauwelijks vertrouwd: het relevante onderscheid is tussen kiezers die Oekraïne en/of Rusland actief wantrouwen en kiezers die een op zijn best diffuse, ambivalente of gematigde opvatting hebben. Het stemgedrag bij het referendum is in elk geval niet te begrijpen als een uiting van actief vertrouwen in Oekraïne en/of Rusland. Het vertrouwen in de Europese Unie ligt aanzienlijk hoger: 37% geeft een score van 4 of lager, 26% een score van 7 of hoger. Het hoogst zijn het vertrouwen in de Nederlandse regering (28% een score van 4 of lager, 32% een score van 7 of hoger) en het vertrouwen in het Nederlandse parlement (26% een score van 4 of lager, 35% een score van 7 of hoger).

Figuur 5.1 Verdeling vertrouwen in landen en instellingen

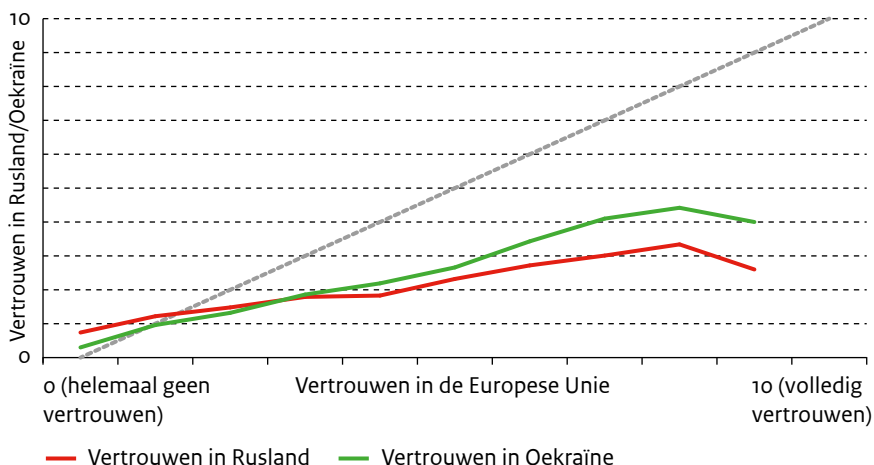
Syndroom van vertrouwen

Het vertrouwen in de verschillende instituties blijkt elkaar allerminst uit te sluiten. Empirisch zijn de vertrouwensopvattingen grotendeels te herleiden tot één onderliggende factor.

Wie meer vertrouwen heeft in de EU heeft gemiddeld ook meer vertrouwen in Oekraïne en Rusland (zie Figuur 5.2a). Hoewel het vertrouwen in Rusland en Oekraïne altijd bijzonder laag blijft – zelfs onder diegenen die de EU het meest vertrouwen, blijft het vertrouwen in Rusland en Oekraïne gemiddeld onder de 5 – is er een positieve samenhang.

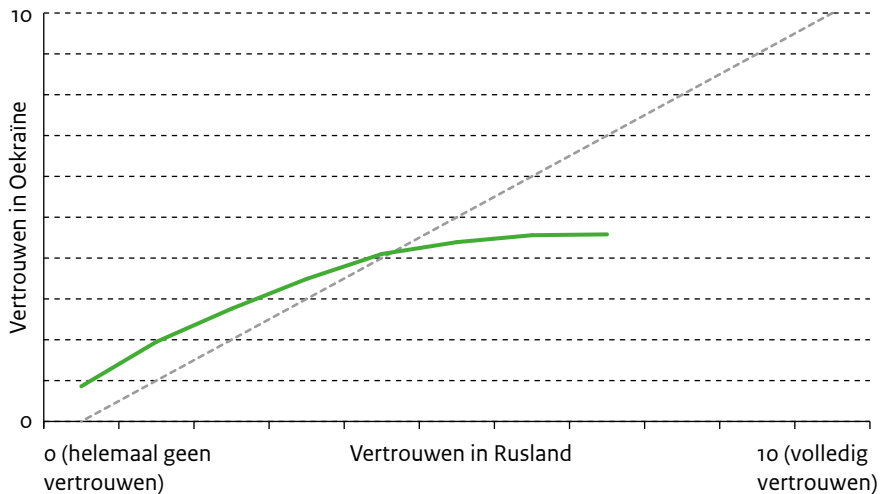
Die samenhang is overigens sterker tussen het vertrouwen in de EU en dat in Oekraïne dan tussen het vertrouwen in de EU en dat in Rusland. In het licht van de verkiezingscampagne voor het referendum – dat zowel de samenwerking tussen de EU en Oekraïne als het antagonisme tegenover Rusland benadrukte – is dat niet verrassend.

Figuur 5.2a Correlatie vertrouwen in de EU en vertrouwen in Oekraïne en Rusland

Een positieve samenhang zien we zelfs tussen het vertrouwen in Rusland en het vertrouwen in Oekraïne (zie figuur 5.2b). Dat geldt overigens vooral voor de kiezers met weinig vertrouwen in beide landen. Hoe hoger het vertrouwen in Rusland, hoe zwakker de samenhang met het vertrouwen in Oekraïne. Toch moeten we ook daar concluderen dat het vertrouwen in de twee landen voor de meeste kiezers geen communicerende vaten zijn. Eerder gaat het gebrek aan vertrouwen in Rusland hand in hand met gebrek aan vertrouwen in Oekraïne. Dat heeft belangrijke gevolgen voor de interpretatie van de uitslag van het referendum, zoals aan het eind van dit hoofdstuk wordt beschreven.

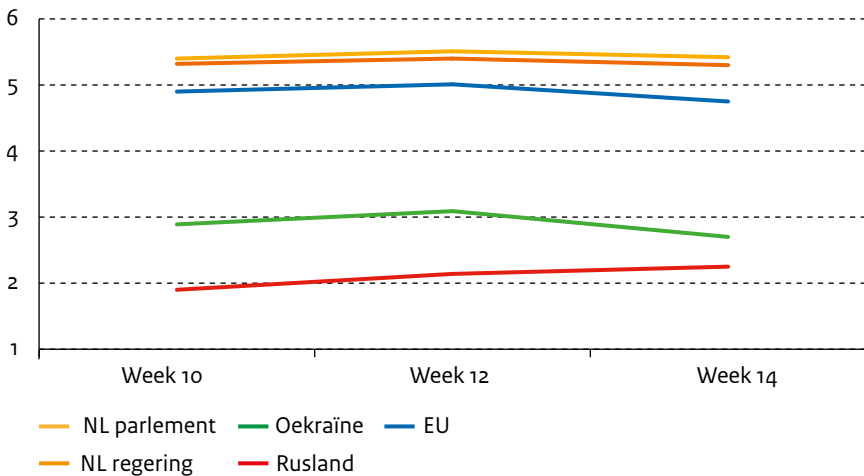
Figuur 5.2b Correlatie vertrouwen Oekraïne en Rusland

Tijdens de campagne: Stijgend vertrouwen in Rusland, afnemend vertrouwen in Oekraïne
 Het vertrouwen in de internationale actoren bleef in de weken voor het referendum niet stabiel (zie figuur 5.3). In de eerste golf van het onderzoek (week 10) was de kloof in het vertrouwen tussen Rusland en Oekraïne aanzienlijk groter dan in de derde en laatste golf (afgenomen na het referendum). Het vertrouwen in Oekraïne daalde in deze periode significant, waar het vertrouwen in Rusland in dezelfde periode juist significant steeg.

Ook voor het vertrouwen in de EU zien we een kleine maar significante daling van het vertrouwen in de laatste weken. Het vertrouwen in de Nederlandse regering en het Nederlandse parlement bleef daarentegen nagenoeg stabiel. De veranderingen duiden op een wijzigende publieke opinie tijdens de campagne. De grootte van de stijging in vertrouwen moeten we echter niet overdrijven. Zo bleef Rusland de minst vertrouwde politieke actor, en bleef de rangorde van de vijf actoren ongewijzigd. Het overgrote deel van de Nederlanders bleef Rusland en Oekraïne uitermate weinig vertrouwen. Toch hadden ook deze kleine verschuivingen wel degelijk invloed op de uitslag van het referendum (zie sectie 5.3).

Figuur 5.3 Evolutie vertrouwen tijdens de campagne

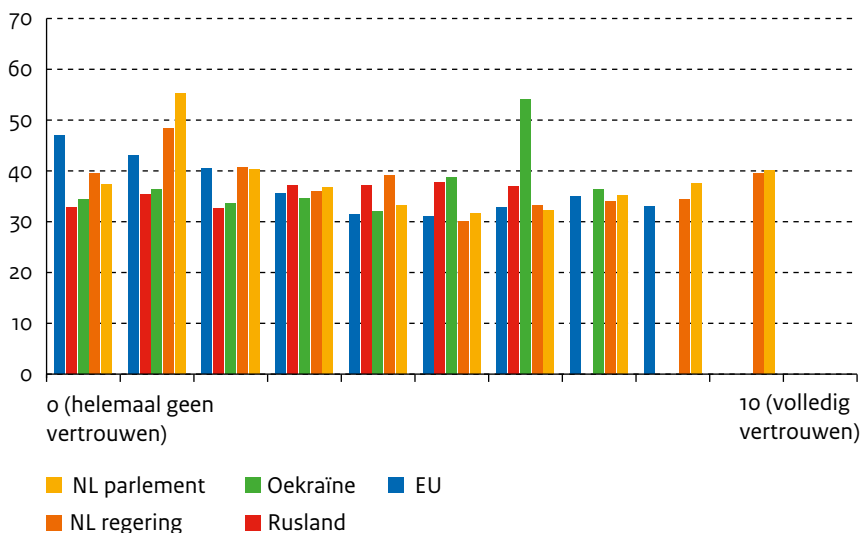

5.2 Vertrouwen heeft nauwelijks invloed op de opkomst

Het vertrouwen in de vijf politieke actoren heeft nauwelijks invloed gehad op het besluit van Nederlanders om een stem uit te brengen tijdens het referendum van woensdag 6 april. De vijf vertrouwensoordelen hebben een gezamenlijke verklaringskracht van nog geen 3% voor de opkomst bij het referendum.

Figuur 5.4 toont dat de opkomst gemiddeld iets hoger was onder Nederlanders die meer vertrouwen hebben in Rusland: Van kiezers met het minste vertrouwen in Rusland (score 0 tot 2) bracht 33% zijn of haar stem uit, van kiezers met een middelmatig vertrouwen in Rusland (score 5 of 6) 37%. Wat betreft het vertrouwen in de EU is de samenhang juist omgekeerd. Onder Nederlanders met het minste vertrouwen in de Europese Unie (score 0 tot 2) was de opkomst het hoogst (44%), onder kiezers met middelmatig vertrouwen (score 5 of 6) was die opkomst 32%, onder kiezers met relatief veel vertrouwen (score 7 tot 10) zat de opkomst daar wat tussenin (34%).

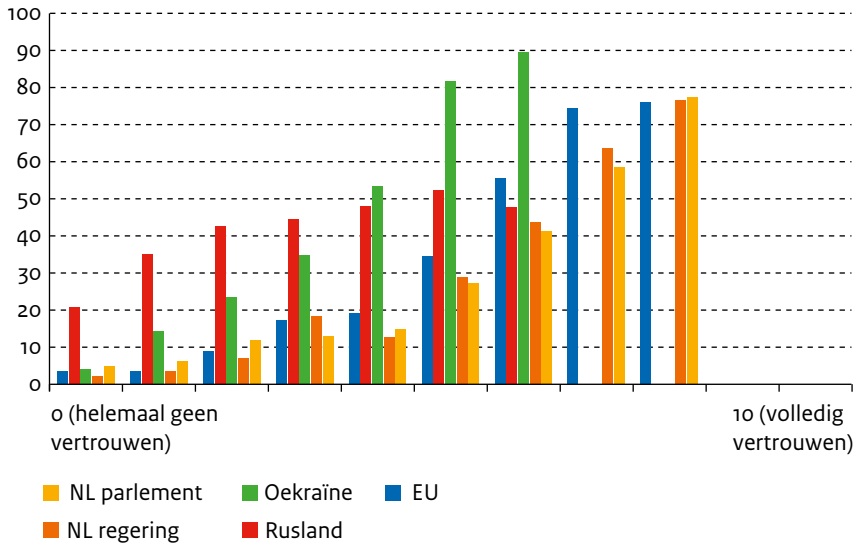
Figuur 5.4 Opkomst per waarde op de vijf vertrouwensvariabelen

5.3 Sterk verband tussen vertrouwen en stemkeuze

Hoewel er nauwelijks een verband bestaat tussen vertrouwen en opkomst, bestaan er duidelijke, sterke verbanden tussen de vijf vertrouwensmaten en het stemgedrag. In statistische termen verklaren ze gezamenlijk 45% van de stemkeuze tijdens het referendum.

Figuur 5.5 Percentage ja-stemmers per waarde op de vijf vertrouwensvariabelen

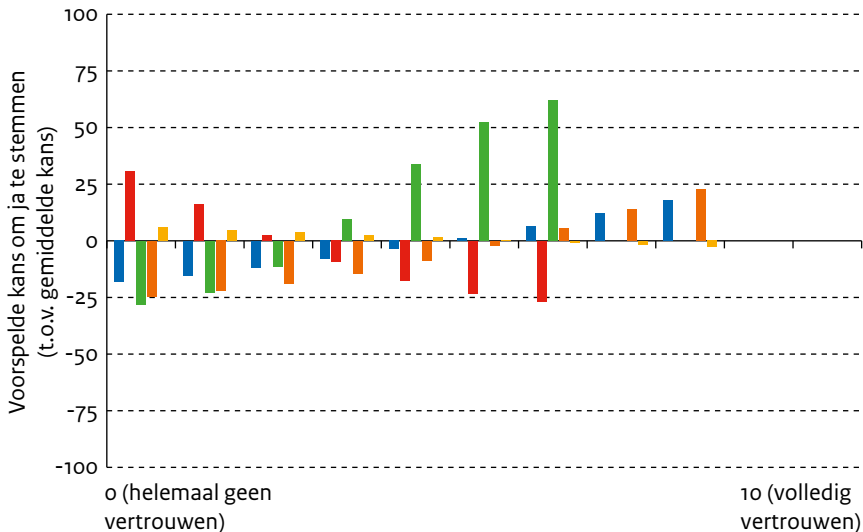

Met name het vertrouwen in Oekraïne hangt sterk samen met die stemkeuze (zie figuur 5,5; zie ook analyse stemmotieven in hoofdstuk 1). Onder de kiezers die Oekraïne het meest wantrouwen, was het percentage ja-stemmers het laagst. Onder de relatief kleine groep kiezers met een diffuse, ambivalente of gematigde opvatting over Oekraïne (score 4 tot 6) stemde een meerderheid van kiezers voor de associatieovereenkomst. Kiezers die Oekraïne vertrouwen, waren er nauwelijks, zoals hierboven reeds werd beschreven.

Het vertrouwen in Rusland lijkt in figuur 5.5 nauwelijks samen te hangen met het stemgedrag. De bivariate grafiek werkt echter vertekend. Zodra we in een multivariate analyse rekening houden met de andere vertrouwensmaten, zien we een stevig, negatief verband tussen het vertrouwen in Rusland en een stem voor de associatieovereenkomst. Figuur 5.6 toont de uitkomsten van die nadere analyse, en beschrijft in hoeverre groepen kiezers boven- of benedengemiddeld vaak ja stemden. Kiezers die Rusland het sterkst wantrouwen stemden – ceteris paribus - heel vaak voor de associatieovereenkomst.

Figuur 5.6 Geïsoleerde effect van de vijf vertrouwensvariabelen op percentage ja-stemmers

Dat betekent nadrukkelijk niet dat een nee-stem moet worden begrepen als een stem voor Rusland of een ja-stem als een stem voor Oekraïne. We zagen immers al in Figuur 5.1 dat er nauwelijks Nederlanders zijn met een uitgesproken vertrouwen in elk van de beide landen. Op zijn best is een hoog vertrouwen in Oekraïne of Rusland dus niet hoger dan middelmatig, wat evengoed kan staan voor diffuus, ambivalent, of gematigd.

De samenhang tussen het vertrouwen in Rusland en de nee-stem betekent vooral dat kiezers die nee stemden bij het referendum minder geneigd waren om Rusland stevig te wantrouwen. Een gematigder of ambivalenter beeld over Rusland lijkt evenwel een vruchtbare voedingsbodem voor een nee-stem. Voor het vertrouwen in Oekraïne geldt juist het omgekeerde: een gematigd of ambivalent beeld over Oekraïne lijkt een voedingsbodem voor een ja-stem.

Tot slot zien we – zowel in de bivariate analyse in Figuur 5.5 als in de aanvullende multivariate analyse – dat Nederlanders met een hoog vertrouwen in de EU en de Nederlandse regering eerder geneigd waren om ja te stemmen dan Nederlanders met een laag vertrouwen. Deze verbanden zijn echter zwakker dan de vorige twee. Het gaat daarom te ver om de nee-stem primair te duiden als een uiting van wantrouwen tegen de EU of de

Nederlandse regering. Dat wantrouwen speelde weliswaar een rol, maar die rol was minder bepalend dan het vertrouwen in (achtereenvolgens) Oekraïne en Rusland.

Het stemgedrag houdt in nadere analyses niet alleen verband met het vertrouwensniveau in de laatste week, maar ook met de verandering in dat vertrouwen in de voorgaande weken. Hoewel veranderingen in deze periode relatief klein zijn (zie paragraaf 5.1 hierboven), blijkt een ja-stem vaker voor te komen onder kiezers die minder negatief oordeelden over Rusland en onder kiezers die juist negatiever oordeelden over Oekraïne en de Europese Unie. Mogelijk hebben de lichte verschuivingen in de vertrouwenscijfers gedurende de campagne invloed gehad op de uitslag.

Een definitieve toets van dergelijke effecten gedurende de campagne vergt echter een veel uitvoeriger analyse dan in dit rapport mogelijk is.

5.4 Conclusie

Dit hoofdstuk onderzocht in hoeverre kiezers vertrouwen hadden in nationale en internationale actoren. We keken ook in hoeverre dit verschilde tussen stemmers en thuisblijvers en tussen nee- en ja-stemmers. De resultaten zijn duidelijk: er was bijzonder weinig vertrouwen in Oekraïne en Rusland. Het vertrouwen in de EU, de regering en het parlement is beduidend hoger. Tijdens de campagne steeg het vertrouwen in Rusland iets (al bleef het zeer laag) en daalde het vertrouwen in Oekraïne en de EU. Heeft vertrouwen een impact gehad op de uitkomst van het referendum? De impact op de opkomst lijkt uiterst beperkt, maar vertrouwen hangt wel samen met stemkeuze. Kiezers met een laag vertrouwen in Rusland stemden vaker ja, kiezers met een uitgesproken laag vertrouwen in Oekraïne vaker nee. Ook veranderingen in dat vertrouwen blijkt samen te hangen met het stemgedrag. Maar dat betekent nadrukkelijk niet dat een ja-stem moet worden geïnterpreteerd als een uiting van vertrouwen in Oekraïne, of een nee-stem als een uiting van vertrouwen in Rusland: kiezers met een hoog vertrouwen in één van beide landen waren er simpelweg nauwelijks. Het stemgedrag bij het referendum hangt minder sterk samen met het vertrouwen in de EU, de regering en het parlement. Hoewel ook dat vertrouwen een belangrijke rol speelde, gaat het te ver om de nee-stem primair te interpreteren als een uiting van wantrouwen in de EU of de regering.